

i.f.d., dos. Xətai Aliyev
UNEC

AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATI: ÖTƏN 30 İLƏ SƏYAHƏT

Cənubi Qafqaz regionunda, Xəzər dənizinin sahilində yerləşən Azərbaycan Respublikası tarixi inkişaf yolu baxımından özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir. Keçmiş Sovet İttifaqının dağılması nəticəsində 1991-ci ildə öz müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycan beynəlxalq aləmə inteqrasiya və bazar iqtisadiyyatına keçidi özü üçün əsas prioritet kimi müəyyənləşdirdi. 70 ildən çox müddət ərzində Sovet İttifaqının tərkibində mərkəzi planlama iqtisadiyyatı sistemində və xaricə qapalı bir şəraitdə yaşayan ölkə müstəqilliyin bərpasından sonra 1992-ci il martın 2-də Birləşmiş Millətlər Təşkilatına üzv oldu və digər ölkələrlə bərabərhüquqlu əməkdaşlıq yolunu seçdi.

Müstəqilliyin bərpasından sonrakı ilk illər Azərbaycan üçün ciddi sosial-iqtisadi-siyasi qeyri-sabitliklə tarixdə öz yerini almışdır. Sovet İttifaqının dağılması ilə istehsal-təchizat proseslərində qırılmalar və bazar iqtisadiyyatına keçid prosesində qəbul edilən yanlış qərarlar (pul emissiyasının kəskin artması və s.) ciddi iqtisadi böhran və hiperinflyasiya ilə nəticələndi. İqtisadi böhranla

*Vətən
Müharibəsində
qazanılan zəfər
Azərbaycan
iqtisadiyyatında
işğaldan azad
olunan ərazilərin
bərpasını yaxın
onilliyin əsas
çağırışı halına
gətirmişdir.*

bərabər Ermənistan-Azərbaycan müharibəsi və ölkə ərazisinin əhəmiyyətli hissəsinin itirilməsi, qaçqın və məcburi köçkün problemləri sosial vəziyyəti daha da ağırlaşdırmışdır. Buna görə də 1991-1994-cü illər ölkənin iqtisadi inkişaf yolunda “Böhran” dövrü kimi yadda qaldı.

Ölkədə sosial-iqtisadi-siyasi sabitliyə 1994-1995-ci illərdən başlayaraq tədricən nail olundu. Bu prosesdə 1994-cü il sentyabrın 20-də Xəzər Dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşən neft yataqlarının işlənməsi üzrə pay bölgüsünü nəzərdə tutan və “Əsrin Müqaviləsi” adı ilə tarixə düşən sazişin imzalanması əhəmiyyətli rol oynadı və ölkə iqtisadiyyatı “Restrukturizasiya” dövrünə qədəm qoydu.

Neft sektoruna qoyulan investisiyalar və ixracından əldə olunan gəlir tədricən ölkə iqtisadiyyatında təbii resurs asılılığını artırdı. 2005-ci ildə Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəmərinin açılışına paralel olaraq ölkədə neft istehsalı və ixracı kəskin şəkildə artdı və bu artıq Azərbaycan iqtisadiyyatında yeni iqtisadi dövrün – “Neft Bumu” dövrünün başlanması demək idi.

Ölkə iqtisadiyyatında neft hasilatı və ixracından asılılığın yüksək olması mənfi neft qiyməti şoklarına makroiqtisadi həssaslığı gücləndirdi. Bu kontekstdə 2005-ci ildən

sonra Azərbaycanın iqtisadi inkişaf yolunda növbəti ciddi hadisə kimi 2014-cü ilin sonundan başlayaraq neft qiymətlərində kəskin (təxminən 3 dəfə) azalmanı qeyd etmək olar. 2015-ci ilin əvvəlində ölkə valyutasının dəyər itirməsi gözləntiləri fonunda iqtisadiyyatda kəskin dollarlaşma Mərkəzi Bankı 1 il ərzində 2 dəfə (21 fevral və 21 dekabr 2015-ci il) ölkə valyutasını digər valyutalar qarşısında kəskin ucuzlaşdırmağa (manatın devalvasiyası) məcbur etdi. Birinci devalvasiyada 1 dollar almaq üçün tələb olunan ölkə valyutasının miqdarı (manatın dollar qarşısında məzənnəsi) 0,78-dən 1,05-ə, ikinci devalvasiyada isə 1,55-ə artırıldı. Bu və bərabərində müşahidə olunan digər siyasi-iqtisadi məzmunlu qərarlar (məs. Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin hazırlanılması) ölkə iqtisadiyyatında “Neft Bumu” dövrünün bitdiyi və “Post-neft Bumu” dövrünün başladığı qənaətinə formalaşdırdı. Bununla belə, sonrakı dövrlərdə neft qiymətlərində təkrar yüksəlmə Azərbaycanda makroiqtisadi sabitliyin qorunmasında əhəmiyyətli rol oynadı və “Post-neft Bumu” dövrünə keçidlə bağlı dəyərləndirmələri arxa plana saldı.

Azərbaycanın ÜDM miqdarının dinamikasına baxdıqda, 2005-ci ildən başlayaraq neft qiymətlərinin aşağı olduğu 2009, 2015 və 2020-ci illər xaricində əsasən müsbət iqtisadi artım nəzərə çarır.

Neft sektorunun ÜDM-də çəkisi xüsusilə neft bumu dövrünün ilk illərində daha yüksək (50-55%) olmuşdur. Sonrakı illərdə neft sektorunun xüsusi çəkisinin azalması fonunda nominal ÜDM miqdarında artan trendin qorunması müsbət hal kimi qeyd oluna bilər. Bununla belə, qeyri-neft sektoru üzrə iqtisadi artımın əldə olunmasında büdcə xərclərindən qaynaqlanan tələb artışı da diqqətə almaq vacibdir. Çünki, büdcə xərclərinin maliyyələşdirilməsində neft gəlirlərindən istifadə (xüsusilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondundan birbaşa transferlər) əhəmiyyətli rola malikdir.

Azərbaycan iqtisadiyyatının keçdiyi inkişaf yoluna nəzər saldıqda iqtisadiyyat quruculuğunda, xüsusilə neft sektorunda əhəmiyyətli uğur qeydə alınsa da, ÜDM-nin formalaşmasında təbii resursların çəkisinin yüksək olması iqtisadiyyatın diversifikasiyası istiqamətində daha ciddi addımların atılmasını zəruri edir. Azərbaycan iqtisadiyyatı ilə bağlı digər mühüm məsələ isə istehsalın paytaxt Bakı şəhərində təmərküzləşməsidir. Rəsmi

AR PREZİDENTİNİN 2021-Cİ İL 2 FEVRAL TARİXLİ SƏRƏNCAMI İLƏ TƏSDİQ EDİLMİŞ

“AZƏRBAYCAN

2030:

**SOSIAL-İQTİSADI
İNKİŞAF DƏİR MİLLİ
PRIORITYETLƏR” ÖLKƏ
İQTİSADIYYATINI
DAYANIQLI ARTAN
RƏQABƏTQABİLİYYƏTLİ
İQTİSADIYYATA
ÇEVİRMƏYİ, ÖLKƏNİ
RƏQABƏTLİ İNSAN
KAPİTALI VƏ MÜASİR
İNNOVASIYALAR
MƏKANINA VƏ
“YAŞIL ARTIM”
ÖLKƏSİNƏ ÇEVİRMƏYİ
HƏDƏFLƏYİR**

statistikaya görə 2022-ci ildə iqtisadiyyatda məhsul buraxılışının 74%-i Bakı şəhərinin payına düşmüşdür. Bundan başqa, Vətən Müharibəsində qazanılan zəfər Azərbaycan iqtisadiyyatında işğaldan azad olunan ərazilərin bərpasını yaxın onilliyin əsas çağırışı halına gətirmişdir.

Azərbaycan iqtisadiyyatı ilə bağlı qeyd olunan əsas məsələlər dövlətin yaxın gələcək üçün iqtisadi strategiyasında xüsusi yer tutur. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” ölkə iqtisadiyyatını dayanıqlı artan rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyata çevirməyi, ölkəni rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanına və “yaşıl artım” ölkəsinə çevirməyi hədəfləyir. Eyni zamanda, Milli Prioritetlər içində işğaldan azad olunmuş ərazilərə böyük qaydış və Azərbaycanda dinamik, inklüziv və sosial ədalətə əsaslanan cəmiyyət quruculuğu öz yerini almaqdadır.

QRAFİK 1: ÜMUMİ DAXİLİ MƏHSUL (ÜDM), CARİ QİYMƏTLƏRLƏ

